

„Koliko jih je sedelo na teh stolih in kje so zdaj? ... Koliko bi dal, da bi se vrnili in posedli naokoli?“

Vrata so zopet zaškripala in se zazibala, sence so legale na stole. Starec izpregovori poltiho:

„Čujete jih? ... In vendar prihajajo, prihajajo — — —“

Stresel sem se. Polnila se je soba z nevidnimi duhovi, čulo se je, kako se gnetejo mimo naju in posedajo po stolih. Toda tiho so in nobeden ne izpregovori besede ...

Književna poročila

Dr. Anton Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. Celovec 1916. 273 + (3) str. Velja trdo vezana 3 krone 60 vin.

V našem lepo se razvijajočem šolskem slovstvu je ta knjiga brez dvoma ena najbolj zanimivih in najbolj zaslužnih. Nje prednica, Janežičeva slovnica, ki jo je v poznejših izdajah oskrboval Sket, je od leta 1854 do 1911 dosegla deset izdaj in doživela marsikatero notranjo spremembo. Nje prva izdaja ima vso slovniško tvarino obdelano na 113 straneh, ostale strani zavzema „Pregled slovenskega slovstva“ (str. 117–155) in „Cirilska in glagoliška azbuka z malim staroslovenskim berilom“ (str. 159–182), ki pa obsega tudi brižinske spomenike z vzporednim cerkvenoslovanskim prevodom. Vsa ta tvarina, ki jo obravnava prva izdaja Janežičeve slovnice na 182 straneh, se je v teku časa razcepila na troje obsežnih knjig, med katerimi šteje že slovnica sama v 10. izdaji iz l. 1911 okroglih 300 str. Že na tem se vidi lepi napredek naše znanosti in našega šolskega slovstva. Breznikova slovnica je sicer nekoliko manj obsežna, zato pa Janežičevo v marsikaterem drugem oziru prekaša.

Breznik je zadnja leta priobčil v „Dom in svetu“, „Času“, „Mentorju“, Jagićevem „Archivu“ in v „Roczniku slawistycznym“ celo vrsto razprav iz slovanske in slovenske filologije. Prevzel je del naloge, ki je bila pri „Enciklopediji slovanske filologije“ poverjena Štreklju, poleg tega so mu dijalektološka potovanja in praktične izkušnje v pouku na srednji šoli dale že zunanjo legitimacijo za pisca nove slovnice. Njegovo zadnje večje delo, ki je izšlo pred slovnico, je obširno dokumentirana zgodovina razvoja našega književnega jezika v zadnjih šestdesetih letih (v „Dom in svetu“ l. 1913 in 1914), temelječa na veliki množini gradiva in razlagajoča zgodovinski razvitek posameznih oblik našega najnovejšega književnega jezika. To je prišlo v korist tudi slovnici, ki prinaša bogato zbirko skrbno zbranih primerov od brižinskih spomenikov preko Dalmatina in Trubarja vse do zadnjih Župančičevih verzov, ki so komaj šele izšli v „Ljubljanskem zvonu“. Ta bogati historični material pa je, kakor se mi zdi, neposredno tudi povzročil, da je Breznikovi slovnici ostal še v precejšnji meri značaj naših prejšnjih slovnice, ki so bile vedno mešanica znanstvene in šolske slovnice. Šolska slovnica mora biti v prvi vrsti avtoritativna, ona naj ne uči, kaj je bilo, ali kaj je „tudi v navadi“, ampak naj odločno predpisuje, kaj mora biti. Poznavanje zgodovinskega razvoja in narečij mora služiti piscu kot latentna, neizrečena pod-

laga za to, kar v šolski knjigi predpiše kot edino veljavno normo. To je pri nas potrebno že zaradi tega, ker je naša srednješolska slovnica edini regulator za one ljudi izven šole, ki pišejo in v dvomljivih slučajih iščejo pojasnila. Ti ljudje (in srednješolska mladina) bodo z večjim pridom rabili normativno slovnico ko ono, ki jim na eni strani daje svobodo, na drugi pa tolikokrat opozarja, da naj pisec kako obliko „posebej pomeni.“ S kako težavo se vrši v naših slovnica ločitev zgodovinskega, znanstvenega in normativnega značaja, za to samo en primer: Sketa in Podboja „Slovenisches Sprach- und Übungsbuch“, torej knjiga, ki je napisana za Nemce (!), vleče še v svoji 7. izdaji iz l. 1912 skozi vso sklanjo „historični“ vokativ, ki je pri Brezniku seveda popolnoma po pravici omenjen samo enkrat v drobno natisnjeni opombi. Ta princip se bo moral v naši slovnici uveljaviti še v večji meri. Povrh pa se pravi vendar preveč širokodušno umevati historični razvoj, če slovničar (prim. §§ 41 in 348) takorekoč sankcionira oblike, pri katerih nas baš zgodovinski razvoj uči, da jih je ustvarila nepoučena kapricioznost posameznikov in par desetletij vzdržala samo indolenca in neinformiranost govoreče in pišoče mase. Nespamet ostane nespamet, pa bodi tudi trideset let stara. In če napiše J. Rosandijski v članku „Istra in „tujinci““ stavek: „Vsakega Slovenca, ki prihaja kupovat grozdje ali vino, naj bo odkodersibodi, imenujejo (namreč Istrani) le Kranjcem in ne Slovencem“ — in se tak stavek v 20. stol. pri nas celo natisne (v „Edinosti“ l. 1911, šte. 231), potem pač lahko vsakdo vidi, da se uveljavljajo v jeziku destruktivne tendence, pred katerimi mora šolska slovnica vsak jezik braniti. Res se mora Brezniku priznati, da je v takih slučajih med primeri na prvo mesto postavil „normalne“, ki jim šele na drugem ali tretjem mestu slede „tudi dovoljeni“ — toda tak način ocenjevanja in razlikovanja je za šolsko knjigo nezadosten. Nič omahovanja „to in ono“ ali „to ali ono“ — šolska knjiga mora biti neizprosna kakor moralka. Če še omenim, da se omahovanje med historičnimi oblikami in normativnim značajem šolske slovnice opazi že na načinu, kako včasih „piscu rabi“ glagol „rabiti“ in če mu prorokujem, da niti ta njegova injekcija ne bo oživila našega že davno mrtvega „raba“ — mi poznamo samo še „rablje“ — vem, da mi te porednosti ne bo zameril. Saj te vrste niso in ne morejo biti znanstvena ocena vseh posameznosti njegovega dela (taka naloga bi presegala moje moči in tudi okvir „Zvona“), ampak so samo uvod v njegovo slovnico in potrebna informacija onim, ki jo bodo rabili. Bogato gradivo in njega vseskozi znanstvena razporedba daje učitelju možnost, da opozori na višji stopnji tudi na historične momente v razvoju jezika in ne samo na one, ki jih Breznik obravnava v §§ 329—344. Pri izberi bo učitelja moral voditi njegovo znanje, pri podajanju pa si bo z učenci vred moral vedno biti svest razlike med historičnimi tvorbami in veljavnim „standardom“. To bo za učitelja seveda mnogo težja naloga ko golo predavanje normalne gramatike (kakor je n. pr. latinska ali grška), zato pa je tako delo neizmerno mikavnejše in obzorje, ki se ž njim odpre, tem lepše. Tako bodo učenci spoznali, da se uče živ jezik, česar se zavejo na gimnaziji le redki in drugi, če je sreča, šele z muko in težavo na univerzi. Sploh bo treba razmišljati, ali bi ne bilo dobro, na nižji stopnji uvesti strogo normativno slovnico, znanstveno obravnavanje našega jezika pa pridržati višji stopnji in ga strniti s poukom o cerkveni slovanščini in srbohrvaščini v eno, organsko celoto. Po danes veljavnih predpisih je to mogoče. —

Troje temeljnih delov je v tej slovnici, ki so Breznikovo delo in velik napredek v primeri s prejšnjimi izdajami slovnice: glososlovje, akcent in skladnja

(predvsem besedni red v govoru). Tako je podana znanstvena podlaga za rabo samoglasnikov v pisavi in izreki, ki so v uvodnih poglavjih (§§ 1—55) vseskozi in še pozneje večkrat opremljeni s potrebnimi diakritičnimi znaki. To je za našo slovnico novost, ki se je učitelji in učenci ne smejo ustrašiti. Ker je ravno ta uvodni del tako obsežen, obsegajo pravopisna pravila le malo prostora (§§ 75—90). Pri samostalniku (§ 93) bi bilo dobro z večjim poudarkom omeniti, da spadajo osebna in krajevna imena tudi med samostalnike, da se torej sklanjajo; v Mariboru imamo velik urad in celo literarno šolo, ki tega neče verjeti. Poleg tega bi se iz krajevnih imen dalo dobiti marsikaj gradiva za § 320, kjer so krajevna imena zastopana samo z eno obliko, ki je popolnoma moderna („Dravograd“) in vsled tega za primer malo porabna. Najprej bi se ravno na krajevnih imenih lahko pokazal način, kako tvori slovenščina sestavljenke, ki bi moral biti omenjen na koncu § 317, ali v začetku § 318, kjer Breznik uči, kako naj slovenimo tuje sestavljenke. Ta način je v tem, da se rabi samo substantivna oblika določilne besede, glavna beseda pa zamolči, n. pr.: (kača) belouška, (šibe) limanice i. t. d. Če se govori o „belici“, se iz celote vé, ali je omenjena „belica“ kača, riba, ovca, krava, črešnja ali kaka druga stvar ženskega spola. Da se ta oddelek slovnice razširi, je potrebno že zaradi tega, ker se pri nas toliko prevaja iz nemščine in ker delajo baš nemške kilomske sestavljenke piscem in prevajalcem toliko muke. V prihodnji izdaji se bodo v ta namen lahko s pridom porabile fine Bedjaničeve opazke o zloženkah v letošnjem „Nastavnem vjestniku“. Lepo in obširno je poglavje „Pomenoslovje in izvor jezika“ (§§ 329—344), ki pa sega že deloma v poetiko. Mogoče bo dobro, v teh poglavjih omejiti primerjalno etimologijo in dati več prostora sinonimiki in frazeologiji. Na vsak način pa bo v prihodnjih izdajah vseskozi treba kolikor mogoče omejiti razlaganje slovenskih besed z nemškimi in ga nadomestiti z domačimi besedami. Nauk „o stihotvorstvu“, ki je že tako označen kot „dodatek“, je ostal precej nedotaknjen, dasi je reforme zelo potreben. Treba ga bo spojiti z našo metriko in poetiko v eno celoto in vse skupaj obravnavati na drugem mestu. To bo mogoče seveda šele tedaj, ko bo raziskana zgodovina našega pesništva in tehnika naše narodne pesmi. Toda s tem delom smo komaj začeli. Namestu tega dodatka bi si človek tukaj želel nekaj „Antibarbarus“, sintaktične „Sprachdummheiten“, urejene po gramatičnih kategorijah in natisnjene vzporedno, tako da bi bila na prvi polovici strani natisnjena kriva, na drugi pa pravilna oblika. Dober — naravnost potreben! — bi bil alfabetičen pregled normiranih oblik, ki jih naj človek „posebej pomni“ in ki so raztresene po celi knjigi. V takem alfabetičnem pregledu, kakor ga ima n. pr. Levčev „Slovenski pravopis“ na str. 127—165, bi ga človek lahko našel in se tako hitro poučil.

Vse to so želje, ki jih ima človek, ko prelistuje to lepo in zaslužno delo in razmišlja, kaj mu še treba, da bi naši učenci imeli od njega še več koristi. Naloga, ki čaka učitelje in učence ob tej knjigi, ni ravno lahka, toda če jo bodo zmagali, bo dobiček tem večji. In to bo v interesu našega šolstva in na korist razvitku našega jezika.

J. A. Glonar.

Viktor Bežek, Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom. Založba „Slovenske šolske matice“. V Ljubljani (1916). V. 80. 358 + VI. str. Cena vezani knjigi 4 K.

Skromna je bila še nedavno slovenska pedagoška literatura. Raztreseni parčki v raznih pedagoških listih in brošurah, drobn izbor v letnih poročilih raznovrstnih šol in društev poleg slabega slovenskega prevoda Michovega vzgojeslovja